

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish (sharq mumtoz tillari (arab) bo'yicha) ta'lim yo'nalishi bitiruvchilari uchun mutaxassislik fanlaridan

Bilim sohasi:	200000-San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	230000- Tillar
Ta'lim yo'nalishi:	60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish (sharq mumtoz tillari (arab) bo'yicha)

YAKUNIY DAVLAT ATTESTATSIYASI
DASTURI

Toshkent- 2024

Ushbu dastur O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 13-dekabrda "Oliy va kasbiy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 836-son qarori 1-ilovasi bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi to'g'risida"gi NIZOMga asosan ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Sodiqov Q.P. – Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.

To'xtiyev B. Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.

Eshmuhamedova M. – Turkshunoslik oliy maktabi dotsenti, f.f.n.

Sadullayeva N. – Arabshunoslik oliy maktabi katta o'qituvchisi

Taqrizchilar:

Alimuxamedov R.A. – Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.

Madaliyeva O.R. – O'zR FASHI katta ilmiy xodimi, PhD.

Dastur Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2024-yil 26-dekabr 5-sonli majlisida muhokama qilingan va tasdiqlangan.

KIRISH

Mazkur dastur 60230100 – Filologiya va tillarni o'qitish (sharq mumtoz tillari (arab) bo'yicha) yo'nalishi bitiruvchilarining to'rt yil mobaynida ixtisoslik fanlarini o'qib o'zlashtirganlik darajasini aniqlash uchun o'tkaziladigan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlari bo'yicha ishlab chiqilgan.

Umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi quyidagi tur topshiriqlarni o'z ichiga oladi:

- I. Mutaxassislik fanlaridan sinov (nazariy) – 25 ball;
- II. Mutaxassislik fanlaridan sinov (amaliy) – 25 ball;
- III. Sharq tilidan ona tiliga tarjima – 25 ball;
- IV. Ona tilidan sharq tiliga tarjima – 25 ball.

100 ballik baholash mezonlari dastur nihoyasida keltiriladi.

I. MUTAXASSISLIK FANLARIDAN SINOV (NAZARIY)

Mutaxassislik fanlaridan attestatsiya yozma sinovlari "O'zbek mumtoz adabiyoti", "Eski o'zbek tili" fanlaridan savollarni qamrab olgan. Ushbu qism bo'yicha quyidagi savollar tavsiya qilinadi:

1. "Shajarai turk" tarixiy-badiiy asar sifatida.
2. "Xamsa" va xamsachilik an'analari haqida.
3. "Muhokamat ul-lug'atayn" asarining ilmiy-filologik ahamiyati.
4. Ogahiy – tarjimon.
5. O'zbek tili tarixini davrlashtirish masalasi.
6. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida kelishik kategoriyasi.
7. Qadimgi turkiy tilda ko'plik va uning ifodalanishi.
8. Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'oti-t-turk" asari tilshunoslikning muxim yodgorligi sifatida.
9. Ogahiy ijodi.
10. Ogahiy she'riyati.
11. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida son turkumi va uning ifodalanishi.
12. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida o'tgan zamon va uning ifodalanishi.
13. Qadimgi turkiy tilda otlarning yasalishi masalasi.
14. Uvaysiy lirikasi
15. Alisher Navoiy – ruboiy ustasi.
16. Alisher Navoiyning ilmiy merosi.
17. Alisher Navoiyning "Muhokmatu-l-lug'otayn" asari: Navoiyning o'zbek tilshunosligi tarixidagi xizmatlari.
18. Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'oti-t-turk" asari tilshunoslikning muxim yodgorligi sifatida.
19. Qadimgi turkiy tilda bog'lovchilar.
20. Tarixiy morfema va uning muhim xususiyatlari.

II. MUTAXASSISLIK FANLARIDAN SINOV (AMALIY)

1. Turkiy tillar tarixi, o'zbek adabiy tili tarixini o'rganish sohasida turkshunoslik va tilshunoslik oldida turgan vazifalarini yechish yo'l-yo'riqlarini tushuntiring.
2. XVII-XIX asrlarda ijod etgan adiblar va adabiyot ahlari, ularning adabiy til tarixi takomiliga qo'shgan ulushini misollar orqali dalillang.
3. "Chig'atoy turkiysi"da bitilgan rasmiy yorliqlar va diplomatik hujjatlar hamda ularning uslubini misollar bilan yoritng.
4. Navoiyning "Muhokamatu-l-lug'atayn" asarida qaysi til sathlari haqida gapirilgan, misollar bilan dalillang.
5. O'zbek tili tarixida undoshlar tizimida yuz bergan o'zgarishlar nima sababdan bo'lganini yoritng.
6. Mahmud Zamaxshariyning "Muqaddamatu-l-adab" asariga kiritilgan turkiy so'zlik va asarning til tarixida tutgan o'rnini nimalardan iborat ekanini misollar bilan sharhlang.
7. Jadid adabiyotining tarix sahnasidagi faoliyatini misollar orqali yoritng.
8. So'fi ollayor yashagan davrda adabiy muhit va u davrda uning asarlarining tutgan o'rnini haqida fikrlar keltiring.
9. Mutrubiyning tazkiralarning boshqa tazkiralardan qaysi jihatlari bilan farq qilishini dalillang.
10. Abulg'oziy Bahodurxon yashagan davr adabiy muhiti va unda shoir asarlarining tutgan o'rnini nimalardan iborat ekanini misollar bilan yoritng.
11. Husayn Boyqaroning ham shoh, ham, shoir sifatidagi faoliyati qanday kechgan?
12. Bitiglarning tuzilishi, ularning g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini misollar bilan dalillang.
13. Nodira ijodida hijron mavzusi qanday yoritilgan.
14. "Xamsa" va xamsachilik an'analari haqida misollar bilan gapirib bering.
15. Xalq og'zaki ijodida Alisher Navoiy siymosining aks etishi.
16. "Farhod va Shirin"ning obrazlar tizimi haqida gapiring.
17. "Layli va Majnun"da majoziy a ilohiy ishq talqini qanday berilgan?
18. Ilmiy va adabiy uslublar sinkretizmi masalasini misollar bilan yoritng.
19. Epistolyar janr masalasini misollar bilan yoritng.
20. Diniy-falsafiy asarlar va ularning uslubi haqida o'z fikrlaringizni yoritng.

III. SHARQ TILIDAN ONA TILIGA TARJIMA (800-1000 b.b.)

(Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinadigan matn namunasi)

الفارابي

(ولد سنة 260 هـ . / 874 م . وتوفي سنة 339 هـ . / 950 م .)

و هو أبو نصر محمد بن محمد بن طرخان بن أوزلغ الفارابي ، الفيلسوف الشهير ولد في أواخر القرن التاسع للميلاد في فاراب . و توجه في صباه إلى بغداد و كان بستانيا فيها إلا أنه تولع بمطالعة كتب أرسطو (أرسطوطاليس – مصنفان) فاشتهر بعلوم الأوائل حتى اجتمع إليه كثيرون من الطلبة وبعد مدة انتقل من دار الخلافة إلى مدينة حلب و احتفى بالسلطان سيف الدولة و رافقه إلى دمشق . مع و قد وصل إلينا عدد كبير من مصنفاته و لم يزل بعضها محفوظا في أصله العربي و البعض الآخر في ترجمات عبرانية فقط فقد الأصل . واشتهر على الأخص في تعريبه مؤلفات أرسطو و لا سيما في تعريبه كتاب الفيلسوف اليوناني المسمى " أورغانون " أي التنظيم في المنطق إلا أن الفارابي لم يترجم حرفيا بل كان يلخص معنى الأصل اليوناني . و هو حجة و ركن في المنطق والعقليات . و له كتاب جليل في " إحصاء العلوم " و التعريف عن أغراضها لم يسبق إليه أحد . و أشهر مؤلفاته كتاب " آراء أهل المدينة الفاضلة " أي سياسة المدينة أي نظام الهيئة الاجتماعية . و كان الفارابي أيضا من البارعين في فن الموسيقى و اخترع الآلة المسماة بالقانون . و له في الموسيقى رسالة . و قيل إنه لم يكن في فلاسفة المسلمين من بلغ رتبته . و هو تركي الأصل من مدينة فاراب ثم قرأ في بغداد علوم الفلسفة و تناول جميع كتب أرسطو و تمهر في إخراج معانيها .

V. ONA TILIDAN SHARQ TILIGA TARJIMA (800-1000 b.b.)

(O'zbek tilidan sharq tiliga tarjima qilinadigan matn namunasi)

Alisher Navoiy – buyuk mutafakkir va shoir

Alisher Navoiy – o'zbek adabiyotining eng buyuk namoyandalaridan biri bo'lib, nafaqat shoir, balki davlat arbobi, mutafakkir va ma'rifatparvar inson sifatida ham tarixda o'z o'rniga ega. U 1441-yilda Hirotida tug'ilgan va butun hayotini ilm-ma'rifat, adabiyot va san'atga bag'ishlagan. Navoiy o'zining serqirra ijodi bilan o'zbek adabiyotini yangi bosqichga olib chiqdi. Uning eng mashhur asarlari orasida "Xamsa" to'plami alohida o'rin tutadi. Ushbu besh doston orqali Navoiy insoniy fazilatlar, axloq-odob, adolat va muhabbat mavzularini yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlagan. Shuningdek, u "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida o'zbek tilining qudratini isbotlab, uni yuksak adabiy til darajasiga olib chiqdi. Navoiy faqat shoir emas, balki ilm-fan va madaniyat homiysi ham bo'lgan. U o'z davrida ko'plab madrasa, masjid, shifoxona va karvonsaroylar qurdirib, xalqning ilmi va farovonligi yo'lida xizmat qilgan. Uning ijodi nafaqat o'zbek xalqi, balki butun Sharq adabiyoti va madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatgan. Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy o'z ijodi va ezgu ishlari bilan insoniyatga beqiyos meros qoldirgan buyuk shaxsdir. Uning asarlari hanuzgacha o'z qadrini yo'qotmagan bo'lib, bugungi kunda ham xalqimizga ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlarining mutaxassislik fanlaridan yozma ishlar topshiriqlari bo'yicha talabalar bilimni baholash mezonlari

Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlarini baholash uchun maksimal baho - 100 ball etib belgilanadi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi biletlarining har birida 4 tadan savol bo'lib, ular quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

1. Birinchi va ikkinchi savollar mutaxassislik fanlariga tegishli bo'ladi. Ularning har biriga yozilgan javoblarni baholash **25 ball** doirasida amalga oshiriladi.

Savol bo'yicha javoblarni baholash quyidagi jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi:

- nazariy va amaliy bog'liqlikda yoritilgan;
 - mazmunni yoritishda mustaqil ilmiy mushohada yuritish iqtidori mavjudligi;
 - nom va ilmiy atamalarni bilish darajasi;
-
- keltirilgan faktlarning hozirgi davrdagi jarayonlar, o'zgarishlar bilan o'zaro aloqadorlikda ochib berilganligi, chuqur ilmiy tahlil etilgan hamda xronologik jihatdan to'g'ri yoritilganligi;
 - muammoni tizimli mustaqil tahlil qilganligi, o'z fikrini erkin va mustaqil ifoda eta olganligi.

BAHOLASH MEZONLARI:

1. Fikr aniq va izchil ifodalangan, barcha savollar mutlaqo to'liq yoritilgan va bunda tegishli ilmiy adabiyotlarga tayanilgan va har tomonlama chuqur asoslangan javoblarga **22.5-25 ballgacha** - *a'lo* baho qo'yiladi.

2. Savolga nisbatan to'liq javob berilgan, fikr izchil ifodalangan, lekin bunda tegishli ilmiy va uslubiy adabiyotlarga kamroq e'tibor berilgan bo'lsa, **17.5-22.4 ballgacha** - *yaxshi* baho qo'yiladi.

3. Savolga qisman javob bera olgan va ma'lum darajada ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlaridan foydalangan bo'lsa, **15-17.4 ballgacha** - *qoniqarli* baho qo'yiladi.

4. Fikr aniq ifoda etilmagan, savolga qisman bo'lsada to'g'ri javob berilmagan, tegishli ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlardan mutlaqo foydalanilmagan javoblar uchun **0-14.9 ballgacha** - *qoniqarsiz* baho qo'yiladi.

1. Uchinchi savol bo'yicha mutaxassislikka oid (ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, badiiy) mavzulardagi va 800-1000 belgi atrofidagi hajmga ega sharq tilidagi matnni ona tiliga tarjima qilinadi.

2. To'rtinchi savol bo'yicha mutaxassislikka oid (ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, badiiy) mavzulardagi va 800 - 1000 belgi atrofidagi hajmga ega ona tilidagi matnni sharq tiliga tarjima qilinadi.

Yozma tarjimani baholashda 25 ballik mezon qo'llanadi. Matn tarjimasi quyidagi mezon asosida baholanadi:

a) matnni to'liq 100% tarjima qilsa	25 ball
b) 90 % tarjima qilsa	22.5 ball
v) 80% tarjima qilsa	20 ball
g) 70% tarjima qilsa	17.5 ball
d) 60% tarjima qilsa	15 ball
e) 50% tarjima qilsa	12.5 ball
j) 50% dan kam tarjima qilsa	0 ball

3. Tarjima hajmidan kelib chiqib, baholashda oraliq ballar korsatkichlari ham qollanishi mumkin.

4. Yozma ish natijalari bo'yicha sinov yakunida yig'ilgan ballar jamlanadi va quyidagicha baholanadi:

1. 90 - 100 ballgacha – “a'lo”;
2. 71 - 89 ballgacha – “yaxshi”;
3. 60 – 70 ballgacha – “qoniqarli”;
4. 0 – 59 ballgacha – “qoniqarsiz”

100 ballik va 5 ballik baholash tizimlarining o'zaro mosligi jadvali

5 baholik shkala	100 ballik shkala	5 baholik shkala	100 ballik shkala	5 baholik shkala	100 ballik shkala
5,00 — 4,96	100	4,30 — 4,26	86	3,60 — 3,56	72
4,95 — 4,91	99	4,25 — 4,21	85	3,55 — 3,51	71
4,90 — 4,86	98	4,20 — 4,16	84	3,50 — 3,46	70
4,85 — 4,81	97	4,15 — 4,11	83	3,45 — 3,41	69
4,80 — 4,76	96	4,10 — 4,06	82	3,40 — 3,36	68
4,75 — 4,71	95	4,05 — 4,01	81	3,35 — 3,31	67
4,70 — 4,66	94	4,00 — 3,96	80	3,30 — 3,26	66
4,65 — 4,61	93	3,95 — 3,91	79	3,25 — 3,21	65
4,60 — 4,56	92	3,90 — 3,86	78	3,20 — 3,16	64
4,55 — 4,51	91	3,85 — 3,81	77	3,15 — 3,11	63
4,50 — 4,46	90	3,80 — 3,76	76	3,10 — 3,06	62
4,45 — 4,41	89	3,75 — 3,71	75	3,05 — 3,01	61
4,40 — 4,36	88	3,70 — 3,66	74	3,00	60
4,35 — 4,31	87	3,65 — 3,61	73	3,0 dan kam	60 dan kam

ESLATMA: Yakuniy davlat attestatsiyasi jarayonida qo'yilgan bahodan norozi bo'lgan bitiruvchilar yakuniy davlat attestatsiyasi baholari e'lon qilingan kundan e'tiboran uch kun muddat ichida apellyatsiya komissiyasiga murojaat qilish huquqiga egadirlar. Talaba tomonidan berilgan appelyatsiya Appelyatsiya komissiyasi tomonidan 1 kun ichida ko'rib chiqila hamda DAK raisi bilan kelishilgan holda xulosa qilinadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Asosiy adabiyotlar

1. Adizova I. O'zbek mumtoz adbiyoti tarixi (XVI-XIX asr I yarmi). O'quv qo'llanma - Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbek Milliy Universiteti, T., 2006.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. Toshkent. 1987-2003.
3. Vohidov R., Eshonqulov H. O'zbek mumtoz adbiyoti tarixi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2006;
4. Ibrohimov N.I., Yusupov M. Arab tili grammatikasi. – T., 1997.1-jild.
5. Ibrohimov N.I., Yusupov M. Arab tili grammatikasi. – T., 2004. 2-jild.
6. Sodiqov Q. Qadimgi yozma yodgorliklar. Ilmiy nashr. Toshkent, 2000.
7. Sodiqov Q. Muhokamatu-l-lug'atayn. Qosimjon Sodiqov tahlili, tabdili va talqini ostida. Toshkent, Akademnashr. 2017.
8. Sirejiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunoslik. Toshkent. Tamaddun. 2018.
9. Qayumov A., Ishqov M., Otahojayev A., Sodiqov Q. Qadimgi yozma yodgorliklar. Ilmiy nashr. Toshkent, 2000.
10. Qosimov B. O'zbek adabiyoti va adabiy aloqalari tarixi. O'quv qo'llanma. – T., 2008.
11. Yusupova D. O'zbek mumtoz adabiyoti. (Alisher Navoiy davri). Qo'llanma. Toshkent, Akademnashr. 2013.

2.Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari. – T.: “O'zbekiston”, 2020. - 456 b.
2. Mirziyoyev Sh. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – T.: “O'zbekiston”, 2020. - 508 b.
3. Мирзиёев Ш. От национального возрождения - к национальному прогрессу. – Т.: “Ўзбекистон”, 2020. - 392 с.
4. Мирзиёев Ш. Уверенно продолжим путь национального развития на новом этапе. – Т.: “Ўзбекистон”, 2020. - 368 с.
5. Mirziyoyev Sh. Yangi Uzbekiston demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar maslakatiga aylanmoqda. – T.: “O'qituvchi”, 2021. - 184 b.
6. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: “O'zbekiston”, 2021. - 464 b.
7. Sodiqov Q. Ko'k turk bitig'lar: matn va uning tarixiy talqini. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2004.

8. Sodiqov Q. Qadimgi turk falsafasi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2008.
9. Тухлиев Б. Вопросы поэтики "Кутатгу билиги" Юсуфа Хас Халжиба. Илмий нашр. Ташкент, 2004.
10. Аманжолов А.С. История и теория древнетюркского письма. Илмий нашр. Алматы, 2003.
11. Стреблева И.В. Тюркская поэтика. Этапы развития VIII-XX вв. Илмий нашр. Москва, 2012.
12. То'хлиев В., То'хлиев Д. Navoiyshunoslik. –Т.: Bayoz, 2017.
13. То'хлиев В. Ashmova G. Ta'lim bosqichlarida Navoiy ijodini o'rganish. –Т.: Bayoz, 2017.
14. Abdugodirov A. Amir Alisher Navoiy. –Т.: Bayoz, 2020.
15. Ibrohimov N., Xasanov V., Musayev O., Ibrohimov V. O'zbekcha- arabcha lug'at. –Т., 2000.
16. Ковалев А.А., Шарбагов Г.Ш. Учебник арабского языка. –М., 1998.
17. Кўзьмин С.А. Учебник арабского языка. –М., 2003.

3. Internet saytlari:

1. www.turfanforschung.com
2. www.ziyounet.uz;
3. [www.bilim.uz.](http://www.bilim.uz)
4. www.tonyukuk.com